

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-664-5-20>

**THE DESTRUCTIVE PHENOMENON OF NEWSPEAK
IN THE UPBRINGING OF EAST GERMAN YOUTH
(IN K. KORDON'S NOVEL "CROCODILE ON MY TAIL").**

**ДЕСТРУКТИВНИЙ ФЕНОМЕН НОВОМОВИ У ВИХОВАННІ
МОЛОДІ СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ
КЛАУСА КОРДОНА «КРОКОДИЛ НА ШІЇ»)**

Dubrovskia I. B.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of German Philology,
Kyiv National Linguistic University
Kyiv, Ukraine*

Дубровська І. Б.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської
філології,
Київський національний лінгвістичний
університет
м. Київ, Україна*

Незважаючи на численну кількість праць, присвячених аналізу лексичних і фразеологічних одиниць німецької мови колишньої НДР, вивчення цього мовного феномена не втратило своєї *актуальності*, особливо на тлі останніх політичних подій в Україні [5]. Мови двох тоталітарних держав, які існували в недалекому минулому, – націонал соціалістичної та комуністичної – досліджували М.Мантеніоті, С. Дуїб, В.Клемперер, М. Гловінські, С. Шрертер та багато інших мовознавців. У науковій літературі мова комуністичного тоталітаризму має низку синонімів: новомова, антимова, мова Совдепії, дерев'яна мова, суконна мова, мова конвою, квазімова, енкратичний соціолект, новояз [5, 11].

У романі Клауса Кордона "Крокодил на шиї" автор ділиться з читачами автобіографічними спогадами про життя в колишній НДР. Спочатку з власної волі головний герой Манфред Ленц обирає життя в НДР, пізніше, однак, вирішує втекти з цієї «демократичної» країни [7, с. 760, 767]. Втеча завершується невдало. Манфред Ленц заарештований поліцією Штгазі і опиняється у в'язниці, засуджений до трьох років. Більша частина роману присвячена роздумам героя про своє дитинство, життя в НДР, аналіз своїх вчинків.

По-різному можна інтерпретувати і назву роману "Krokodil im Nacken". ("Крокодил на шиї"). Метафоричним зоонімом *крокодил* автор називає своє минуле, яке не дає йому спокою. Головний герой Манні пройшов різні ступені "соціалістичного" виховання у дитячому будинку, школі, народній армії, змінив різні професії, і, нарешті, зайняв своє місце в житті, зробивши успішну кар'єру в прибутковому бізнесі.

“Крокодил” у романі може розумітись і як прообраз біблійного Левафана, страшної деспотичної системи комунізму, яка знищила мільйони людських душ. Ця система була нав’язана війнами-«переможцями» багатьом країнам Східної Європи після Другої світової війни і міцно сиділа на їх шії майже півстоліття, висмоктуючи всі життєві соки і поступово доводячи народи і країни до зубожіння і руїнації.

Аналізуючи мову роману, увагу привертають численні історизми, напр., *Stasi-Mann* [7, с. 50], *Ostmark* [7, с. 145], *Ministerium für Staatssicherheit* [7, с. 14], *Kalter Krieg* [7, с. 591], “*VEB “- Schild-und-Schwert der Partei”* [7, с. 80], з абрєвіату́рою *FDJ* (*FDJ-Schuljahr* [7, с. 587], *FDJ-Leitung*, *FDJ-Schulung* [7, с. 589]).

До іншої частини новомовної лексики належать так звані “соціалістичні інтернаціоналізми”, переважно російського походження, напр., *Kollektiv*, *Brigade (der sozialistischen Arbeit)*, *Brigadier* [7, с. 594]. В.Клемперер та Ф.С. Вайскопф підкреслювали насиченість мови НДР механічними перекладами з російської лексики партійного жаргону. Ядро цієї лексики утворювали так звані ідеологеми, пов’язані жорсткими структурними відношеннями оцінності [3, с. 11]. У романі К. Кордона вживаються часто словосполучення, в яких одна з лексичних одиниць є інтернаціоналізмом-ідеологемою, в той час як весь вираз можна охарактеризувати як соціалістичний історизм, напр., *Die sozialistischen Gesetzhüter* [7, с. 49], *sozialistische Position* [7, с. 552], *antisozialistische Tendenzen* [7, с. 553]. Стрижневим словом багатьох дериватів є ідеологеми, напр., *Genosse(n)*, *Volk*, *Klasse (n)*, *Kampf*, (*bulgarische Genossen* [7, с. 80], *Nationale Volksarmee* [7, с. 280], *Klassenkampf* [7, с. 82, 324], *Kampfreserve* [7, с. 321], *Kampfgruppe* [7, с. 322], *Kampfauftrag* [7, с. 323]).

Слова *Volk*, *Kampf* почали вживатись задовго до часів тоталітарних режимів. Особливо популярним було слово «*Volk*» – *Volk ohne Raum*, *Volk und Vaterland*» у промовах ідеологів третього рейху. Це слово в тоталітарних державах набуває значення відчуженості, певного кліше для проголошення стадності: бути як всі, не виокремлюватись з колективу.

Використовуючи типову для часів НДР лексику, автор утворює персональні деривати, напр., *Honecker Stasi-Leute*, *Stasi-Deutsch* [7, с. 85]. Авторська перифраза, напр., *dieser Genosse-im Namen des Volkes=суддя* [7, с. 667], метонімічний вислів *Volkspolizistenhose* [7, с. 12] набувають в тексті роману іронічного відтінку.

У новомові НДР знаходить своє відображення і специфічна модель світу, яка полягає в дихотомічному розмежуванні понять та значень: на добро і зло, на друзів/товаришів та ворогів. До ворогів уряд колишньої НДР прираховував країни Заходу. У романі К. Кордона

можна зустріти безліч виразів для характеристики цих запеклих ворогів нового устрою: *der amerikanische Klassenfeind* [7, с. 149], *imperialistische Agressoren* [7, с. 505], *Aufnahme von staatsfeindlichen Verbindungen* [7, с. 16, 83]. Слова *amerikanisch*, *westlich* стають синонімами до прикметника *feindlich-negativ*, набуваючи пейоративної оцінності, напр., *westliche Propaganda* [7, с.83], *westliche Ausbeutergesellschaft* [7, с.324]. Офіцер Штазі докоряє на допиті головному герою: „*Sie haben zu viele amerikanische Filme gesehen.*“ [7, с. 17]. Неоднозначною є семантика слова «фашист» в новомові і у К. Кордона. Воно стає синонімом громадянина демократичних країн Європи та Америки. Така спотворена модель розуміння історії призвела, можливо, до того, що «антифашистська НДР» перейняла як лексику, так і ідеологію гітлерівської диктатури.

Позитивну конотацію в новомові набули слова з прикметником *sozialistisch* (= щось ідеальне, бажане, синонім *fortschrittlich*, *progressiv*, напр. *sozialistische Ethik*; *sozialistisches Moral*). Отже, окрім розмежування значень і понять для новомови було характерним також надавання лексичним одиницям певної оцінності. Прагнення до однозначності, уникнення варіативності, постійне і часте повторювання цих одиниць призводило, за свідченням О. Калиновської, до втрати денотативного значення слова, смислової порожнечі. Квазіуточнювальні прикметники у складі певних словосполучень (напр., *sozialistische Moral*) призводили до втрати універсального значення слів «совість», «мораль», «честь», «демократія» [2].

Для новомови є типовим вживання евфемізмів, метою яких є замаскувати справжню номінативну сутність слова. Наприклад у К. Кордона евфемізмом *antifaschistischer Schutzwall* позначено аж ніяк не стіну, призначену для захиста громадян від зовнішніх ворогів [7, с. 317], а Берлінський Мур, що надовго поділив країну.

Сидячі у тюрмі Манні згадує повоєнне дитинство та ставлення до „визволителів“. „*Kamen die Russen zur Mutter, verlangten sie Wodka*“, „*sie wollten nur zerstören*“ [7, с. 92–93]. Слово *Russen/росіяни* набуває в романі негативної конотації. Особливо болючими є спогади героя про псевдореферендум в НДР в 1949 році, який, на думку героя, був проведений з більшою брехнею і зухвалістю, аніж вибори за часи Гітлера: „*Es gab die ersten Wahlen und tags darauf viel Gelächter: 99,7% Prozent Ja-Stimmen für die von der SED beherrschte Einheitsliste der Nationalen Front?*“ [7, с. 149].

Привиди комунізму, омріяні співвітчизниками К. Марксом і Ф. Енгельсом, примандрували і в саму Німеччини. Ось, неначе у фільмі, перед очима Манні виникають спогади про фестиваль молоді і студентів у східному секторі: молоді люди несуть портрети Маркса,

Енгельса, Леніна, Мао-дзе-Дуна, Ульбріхта, Гротевольа та інших «святих» [7, с. 150]. Нові диктатори прийшли на місце старих – у дитячому садку дітям читають книжку про ведмедика, якого відвідав і пригостив тістечком Вальтер Ульбріхт.

Ретроспективний екскурс в минуле подається зі спогадів вже дорослого Манні, який згадує про інші визначні події з історії НДР. Це 1953 рік – рік смерті Сталіна і, водночас, повстання в НДР 17 червня. Для одних громадян НДР Сталін залишився іконою НДР-режиму „*Vater aller Werktätigen und besten Freunde des deutschen Volkes*“, а для інших – найбільшим диктатором і злочинцем: «*Na, endlich – der Oberverbrecher ist tot!*» [7, с. 172].

Ось перед нами епізод повстання 1953 року. Громадяни НДР піднімають чорно-червоний-золотавий прапор замість червоного. Деякі кричать, стискаючи кулаки: „*Russen weg! Das ist unsere Sache!*“ „*Solange die bei uns stationiert, wird sich ja doch nichts ändern*“ [7, с. 177].

Головних героїв роману Кордона Манні та Ханну, нарешті, визволяють з тюрми НДР, точніше, викупають західнонімецькі родичі. Незважаючи на щасливий кінець у читача залишається присмак гіркоти і болю. За зіпсоване людське життя, за безглуздість, за втрачені ілюзії. Роман К. Кордона є свідченням є і уроком для історії.

Література:

1. Гловінський Міхал. Новомова : 12 польських есеїв. К : Критика, 2001. С. 163.
2. Калиновська О. В. Лексична сполучуваність у мові тоталітарного режиму. *Наукові записки*. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2003. Т. 22. Ч. 1: Гуманітарні науки. С. 22–26.
3. Клемперер В. Язык Третьего рейха. *Записная книжка филолога*. DOI: lib.aldebaran.ru/author/klemperer_viktor/klemperer_viktor_iti_yazyk_tretego_reiha_zapisnaya_knizhka_filologa/klemperer
4. Масенко Л. Т. Мова радянського тоталітаризму : монографія / НАН України. Інститут української мови. Київ : ТОВ "Видавництво "КЛІО", 2017. 240 с.
5. Dhouib S. Formen des Sprechens Modi des Schweigens Sprache und Diktatur. *Velbrück Wissenschaft* 2018. 472 s.
6. Kordon K. Krokodil im Nacken. Weinheim : Verlag Beltz & Gelberg, 2002. 796 s.
7. Manteniotti M. Verwendung und Missbrauch der Sprache im Totalitarismus. Sprachkritik in „Oryx“ und „Crake“ von Margaret Atwood und „1984“ von G.Orwell Taschenbuch. 20. September 2017. GRIN Verlag. 72 s.

8. Schroeter S. Die Sprache der DDR im Spiegel der Literatur. Walter de Gruyter : Berlin. New York 1994. 242 s.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-664-5-21>

**LINGUISTIC PARAMETERS OF THE ACTUALIZATION
OF THE CATEGORY OF OPPOSITION IN MODERN ENGLISH
LITERARY DISCOURSE**

**ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ
ПРОТИЛЕЖНОСТІ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ
АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ**

Zakrenytska L. A.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages,
Khmelnysky Humanitarian
Pedagogical Academy
Khmelnysky, Ukraine*

Закреницька Л. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно
педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна*

Handabura O. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages,
Khmelnysky Humanitarian
Pedagogical Academy
Khmelnysky, Ukraine*

Гандабура О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно
педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна*

Одним із напрямів сучасної лінгвістики є дослідження складних семантичних категорій, серед яких центральною є категорія протилежності. Окрім лексико-граматичного аспекту, в сучасному англійському художньому дискурсі ця категорія функціонує як фундаментальний механізм, що організовує художню реальність, втілює авторські концепти та скеровує читачку інтерпретацію.

Аналізувати протилежність можна на рівні слова, словосполучення, пропозиції, надфразової єдності тощо. На лексичному рівні відношення протилежності актуалізуються за допомогою мовної універсалії – антонімії. Загальномовні антоніми є парами слів, відношення